

LAPSEEN KOHDISTUVAN PAHOINPITELYN TAI SEKSUAALIRIKOSEPÄILYN SELVITTÄMINEN

Lapseen kohdistuvan väkivallan epäily

Lapsiin kohdistuva väkivalta on vanhempien tai muiden aikuisten tekoja ja laiminlyöntejä, jotka aiheuttavat lapselle vahinkoa. Myös kuritusväkivalta ja kasvatuksellinen väkivalta ovat lapseen kohdistuvaa väkivaltaa. Lapsiin kohdistuva väkivalta on rikos. (ks. THL, Lapsiin kohdistuva väkivalta) Kun esille tulee lapseen kohdistuvan väkivallan epäily, lähtökohtana työskentelyssä on, miten lasta suojataan väkivallalta (suojaamistehtävä). Ensisijainen vastuu lapsen suojelemisesta on huoltajalla ja huoltajaa tulee vastuuttaa toimimaan lapsen kannalta turvallisesti.

Lapseen kohdistuva väkivalta selvitetään viivytystä palvelutarpeen arvioinnin päivystyksessä. Lapsen pahoinpitelyepäilyn tilanteissa työskentely voidaan jakaa ei-akuuttiin ja akuuttiin työskentelyyn. On tärkeää, että ilmoitukseen reagoidaan tarkoituksenmukaisesti ja että työskentely suunnitellaan hyvin.

Ilmoituksen vastaanottajan on tärkeä kysyä ilmoittajalta lisätietoja (onko poliisiin jo oltu yhteydessä, lapsen ja huoltajien kielitaito, lapsen erityistarpeet, miten tieto lapselta on saatu, mahdolliset aikaisemmat huolenaiheet, millaisena vanhempien toiminta on näyttäytynyt).

Ilmoittajalta on tärkeää kysyä, miten tieto asiasta on saatu sekä missä tilanteessa ja miten kysyen lapsi on asiasta kertonut. Tarkistus myös sen vuoksi, että joskus poliisi haluaa mennä ensin selvittämään asiaa ja silloin oltava yhteydessä poliisiin.

Lapsen ja perheen taustatiedot on tarpeen selvittää: lapsen ja sisarusten sekä vanhempien meneillään olevat mahdolliset asiakkuudet (esim. perhesosiaalityö, perheneuvola, maahanmuuttoyksikkö) sekä aiemmat tiedot. Mahdollinen yhteydenotto viranomaistahoon, josta voidaan saada lisätietoja esimerkiksi neuvolaan.

Perheenjäsenistä tavataan pääsääntöisesti ensimmäiseksi lasta. Yleensä huoltajien kanssa keskustellaan lastensuojeluilmoituksesta vasta, kun lapsen kanssa on keskusteltu. Lasta tavataan esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa ja hänen kokemuksensa tilanteestaan kuullaan ilman vanhemman läsnäoloa. Päivystystyöskentelyn aikatauluttaminen tehdään lapsilähtöisesti ajoittaen lapsen kuuleminen mieluiten aamuun tai aamupäivään, jolloin tilanne voidaan saada ratkaistua saman päivän aikana. Jos päiväkodista on saatu tieto, että lapsi puhuu huonosti suomea, voidaan tarkistaa puheterapia-asiakkuus ja pyytää puheterapeutin arvio siitä, miten lapsen kuuleminen voi onnistua suomeksi. Tilataan lapselle tarvittaessa tulkki. Käytettäessä tulkkia olisi tärkeää keskustella tulkin kanssa mistä aiheesta lapsen kanssa keskustellaan sekä korostaa sanatarkan kääntämisen tärkeyttä.

Lapsen tapaamiseen valmistautuessa tehdään ennako-oletuksia eli hypoteeseja siitä, mistä tässä voi olla kyse. On hyvä pohtia etukäteen useampi, esimerkiksi kolme, mahdollisuutta mistä ilmoituksessa voisi olla kyse tai mitä lapsi on kertomallaan saattanut tarkoittaa. On hyvä miettiä valmiiksi erilaisia lähestymistapoja ja kysymysmalleja. On hyvä pohtia miten toimia, jos lapsi ei vastaa avoimiin kysymyksiin. Kysymyskategoriat:

- **Avoin** (open-ended)
- **Helpottava** (facilitator)
- **Ohjaava** / tarkentava (directive) (mitä, miten, milloin, kuka jne.)
- **Vaihtoehto/kyllä/ei** (option-posing) – tulee välttää
- **Johdatteleva** (suggestive) – ei tulisi käyttää
- **Selkiyttävä** (clarification)

Lapsen tapaamisessa

- Kerrotaan, keitä olemme, mitä on työmme
- Kontaktin luominen, esim. puhe jostain mukavasta
- Kerrotaan lapselle, että puhutaan totta ja, että jos ei tiedä, muista tai ei halua vastata se kannattaa myös kertoa
- Kerrontaharjoittelu (tavoitteena totuuden puhuminen, tarkan kertomisen harjoittelu, esim. pyydetään lasta kuvaamaan mahdollisimman tarkasti jokin tosi mukava päivä edelliseltä kesältä, tässä yhteydessä on tärkeä arvioida lapsen kielitaitoa, kykyä vastata avoimiin kysymyksiin, testata lapsen johdonmukaisuutta ja ajanhahmottamista)
- Pyrkimys siihen, että vaikutamme mahdollisimman vähän lapsen vastauksiin
- Haastattelijan neutraalius on tärkeää: ei tule innostumisella, eleillä tai ilmeillä tukea esimerkiksi lapsen kertomusta väkivallasta
- Avoimet kysymykset --- ”Kerro siitä” ja ”mitä sitten tapahtui” On tärkeää hahmottaa, että se miten kysyt, vaikuttaa siihen millaisia vastauksia saat.
- On tärkeää, että työparin kanssa on sovittu, kumpi keskittyy tarkkaan kirjaamiseen ja kumpi kysymiseen.
- On tärkeää kirjata mahdollisuuksien mukaan sitä, mitä kysytään, jotta voidaan arvioida, miten lapsen kertomus on tullut esille.
- Lapsen haastattelemista on mahdollista tauottaa lapsen jaksamisen tukemiseksi ja työntekijöiden harkitsemisajan saamiseksi.

Lasta voi huolestuttaa, miten vanhemmat suhtautuvat esille nousseen asian käsittelyyn. Tätäkin on tärkeä kysyä avoimilla kysymyksillä ja miettiä mistä huoli johtuu. Toisia lapsia voi suuresti pelottaa vanhemman suuttuminen, mutta ei ole kyse väkivallan uhasta. Jos lapsi on peloissaan tai ilmaisee, ettei halua mennä kotiin, tulee tarvittaessa arvioida sijoituksen tarve. Pelkkä epäily väkivallasta ei ole automaattisesti peruste kiireelliselle sijoitukselle. Tukitoimet tulee mitoittaa ja suhteuttaa tilanteeseen ja arvioida mahdollisuus tukeen ilman sijoitusta.

Perheen tarvitsemien tukitoimien arviointi on tärkeää. Vanhempien taholta lapseen kohdistuneessa väkivallassa voi osaltaan olla kyse kasvatuksellisesta keinottomuudesta ja osaamattomuudesta. Olennaista on sekin, onko kyse yksittäisestä teosta vai pitkään jatkuneesta tilanteesta. Lapseen kohdistuva väkivalta tulee välittömästi saada loppumaan ja tilanne perheessä pysäytettyä riittävien tukitoimien järjestämiseksi. Myös sillä on merkitystä, miten vanhemmat lähtevät yhteistyöhön ja avaamaan perheen tilannetta. Vanhemmilla on tässä vaiheessa mahdollisuus havahtua näkemään tilannetta lapsen näkökulmasta ja tuoda esiin tuen tarvettaan. Lasta ja vanhempia tavatessa tulee kartoittaa lapsen lähiverkoston aikuiset ja arvioida, voiko perhe saada tilanteessa heiltä tukea.

Jos arvioidaan, että lapsi ei ole kotona akuutisti vaarassa joutua kokemaan uudelleen väkivaltaa ja jos vanhemmat ovat yhteistyökykyisiä, voidaan tukitoimena järjestää esimerkiksi kiireellistä tehostettua perhetyötä.

Jos lapseen on kohdistunut väkivaltaa ja kotona on edelleen väkivallan riski vanhemman tai muun henkilön taholta eikä lapsen turvallisuutta kotona saada riittävästi varmistettua, lapsi tulee sijoittaa. Tällöin ensisijaisesti lapsi sijoitetaan lähiverkoston, jos se on lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta tarkoituksenmukaista.

Työskentely ei-akuutissa väkivaltatilanteessa (yli 7 vrk)

1. Lasta tavataan (lastensuojelulaki 20 §) ja vanhempia tavataan. Tapaamisten perusteella voidaan jatkaa palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä, tarjota perheelle moniammatillista tukea tai aloittaa avohuollon asiakkuus avohuollon tuen järjestämiseksi.
2. Lääkärintarkastus voi olla tarpeen myös silloin, kun väkivaltatilanteesta on kulunut aikaa eikä tuoreita vammoja ole. Lapsen kokonaisterveydentilan selvittäminen on tärkeää. Tähän tarvitaan poliisilta virka-apupyynnö Uuteen lastensairaalaan.
3. Kiireellisen sijoituksen tarve tulee arvioida pahoinpitelyepäilyn selvittämiseksi ja lapsen turvaamiseksi. Arvioidaan kiireellisen tehostetun perhetyön mahdollisuus ja saako perhe tukea läheisverkostosta.
4. Tutkintapyynnön tekeminen poliisille tarvittaessa, jos sitä ei ole vielä tehty. Jos sosiaalityöntekijä on varma asiasta, tulee tutkintapyynnö tehdä. Poliisin läheisväkivaltaryhmää voi aina konsultoida. Lopullinen päätös ilmoituksen tekemisestä on sosiaalityöntekijällä.

Työskentely akuutissa väkivaltatilanteessa, (1-7 vrk teosta)

1. Jos lapsi on koulussa, voidaan pyytää koulun terveydenhoitajaa tarkastamaan lapsi heti. Tämä ei poista sosiaalityöntekijän velvollisuutta viedä lapsi lääkäriin.
2. Lapsi viedään tarvittaessa lääkäriin, yli 3- vuotiaat virka-aikana terveyskeskuslääkäriin luo ja alle 3-vuotiaat Uuden lastensairaalan päivystykseen ja kaikenikäiset lapset virka-ajan ulkopuolella Uuden lastensairaalan päivystykseen. Arvioidaan, onko lapsen edun mukaista, että lapsen vie tutkimukseen vanhempi, jota epäily ei koske. Tällöin on tärkeää, että palvelutarpeen arvioinnista ollaan yhteydessä lääkäriin ja kerrotaan, miksi lapsen tutkiminen on tarpeen.

Mikäli huoltajia ei tavoiteta ja lapsi on välittömästi vietävä lääkäriin, niin lääkäriin ei lakimiehen mukaan voi viedä ilman kiireellisen sijoituksen päätöstä. Kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalityöntekijällä on oikeus päättää lapsen asioista kiireellisen sijoituksen tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa siten kuin lastensuojelulain 45 §:ssä säädetään. Tätä kautta saamme käyttää huoltajille lähtökohtaisesti kuuluvaa oikeutta päättää esim. terveydenhuollon toimenpiteiden suorittamisesta. Jos huoltaja vastustaa lääkäriin viemistä ja se arvioidaan välttämättömäksi, niin kiireellisen sijoituksen päätös pitää myös olla. Kuitenkin toisen huoltajan suostumus riittää, että lapsen voi viedä lääkäriin.

Kiireellisen sijoituksen tarve voi johtua siitä, että huoltajien epäillään pahoinpitelevän lastaan ja asian selvittäminen vaatii välittömästi tutkimuksia tai lapsen hoidon järjestämistä. Kiireelliseen sijoitukseen ei voida kuitenkaan ryhtyä, mikäli lapsen huoltajat suostuvat hoidon tai tutkimuksen järjestämiseen ja lapsen tilanne voidaan muutoin turvata varmistuen siitä, ettei lapsen kaltoinkohtelu jatku. Kiireellinen sijoitus edellyttää aina sitä, että puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä ja lapsi on tästä syystä välittömässä vaarassa (Lsl 38 §).

Seksuaalirikosepäily

1. Konsultoidaan tarvittaessa lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikköä tai poliisia.
2. Kiireellisen sijoituksen tarve arvioitava asian selvittämiseksi ja lapsen turvaamiseksi.
3. Akuutissa tilanteessa (tapahtunut 72 h sisällä) sosiaalityöntekijä huolehtii lapsen lääkärintarkastuksesta (voi konsultoida oikeuspsykologista yksikköä, poliisia ja keskusteltava aina johtavan sosiaalityöntekijän kanssa). Kaikissa tilanteissa tehdään välittömästi tutkintapyyntö poliisille. Jos tilanne ei ole akuutti (yli 72 h mahdollisesta tapahtumasta) poliisi arvioi tehdäänkö lapselle oikeuspsykiatrisen osaamiskeskuksen tutkimukset ja tilaa ne tarvittaessa
4. Kun muu viranomainen ilmoittaa seksuaalirikosepäilystä, sosiaalityöntekijän tulee tarkistaa että asiasta on tehty tutkintapyyntö poliisille.

Seri-tukikeskus seksuaaliväkivallan uhreille

<http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaalat/naistenklinikka/poliklinikat/seritukikeskus/Sivut/default.aspx>

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuvavakivalta

<https://www.hotus.fi/lasten-kaltoinkohtelun-tunnistamisen-tehokkaat-menetelmat-sosiaalijaterveydenhuollossa-hoitosuositus/>

Kun kyseessä on lapsen kohdistuva vakava pahoinpitely- tai seksuaalirikosepäily, on arvioinnin työskentelyssä tärkeää huomioida tietojen luovuttamiseen liittyviä asioita. Rikostutkinnan ollessa kesken, on tutkinnanjohtajalta aina varmistettava mitä asiakirjoja asianosaisille voi luovuttaa. Tällaisissa tapauksissa esimerkiksi kiireellisen sijoituksen päätökseen ei voi kirjoittaa yksityiskohtaisesti rikosepäilyyn liittyviä asioita.

Asianosaiselta voidaan evätä tietojen saanti lapsen erittäin tärkeän edun perusteella. Lapsen erittäin tärkeä etu saattaa olla kysymyksessä, jos tietojen luovutus asianosaiselle saattaisi lapsen kehityksen tai turvallisuuden vakavaan vaaraan. Mikäli tietopyyntöön ei suostuta, on tiedon pyytäjälle ilmoitettava kieltäytymisen syy. Edelleen tiedon pyytäjälle annettava tieto siitä, että asiasta hänen halutessaan tehdään viranhaltijan päätös tietopyynnön hylkäämisestä. Päätöksen tekee lastensuojelun johtaja.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>